

Особливості інвестиційно-інноваційного розвитку молокопродуктового підкомплексу України в світлі євроінтеграційної перспективи

Л. А. Слатвінська, к.е.н., доцент
кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
ВПНЗ «Європейський університет» Уманська філія

Молокопродуктовий підкомплекс є інноваційно-інвестиційним пріоритетом аграрного сектора України, що формує продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки.

Конкурентні позиції вітчизняної молочної продукції на зовнішніх ринках не є стабільними внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами, а також в результаті низьких темпів техніко-технологічного оновлення виробництва, зростає рівень зношеності техніки, переважає використання застарілих технологій, збільшується вартість невідновних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва вітчизняної молочної сировини

Подальший розвиток підкомплексу, що є одним з важливих в економіці АПК України, потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності молочних продуктів на внутрішньому та зовнішньому ринках та продовольчу безпеку держави.

Основними проблемами розвитку молокопродуктового підкомплексу АПК національної економіки є недосконалість програм реформування аграрного сектору та їх невідповідність вимогам законодавства і принципам права Європейського Союзу. Виконання цього завдання пов'язане із визначенням стратегічних напрямів державної підтримки та забезпечення ефективного функціонування ринкових механізмів, інтеграції молокопродуктового підкомплексу та АПК України в світову економічну систему.

Актуальність важливої наукової проблеми, інвестиційно-інноваційний розвиток молокопродуктового підкомплексу України в світлі євроінтеграційної перспективи, зумовила проведення глибокого дослідження, результатами якого стали: визначення основних цілей державної підтримки та державного регулювання інвестиційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі України, які ми вбачаємо у визначенні напрямів розвитку та забезпеченні стабільного економічного зростання підкомплексу, високого рівня продуктивності, стабільності цін, зовнішньоекономічної рівноваги, забезпечення високого рівня інвестицій, активізацію інвестиційного процесу, підвищення інноваційного потенціалу підкомплексу, інформатизацію господарюючих суб'єктів України та адаптацію їх до змін, що відбуваються.

В результаті наших досліджень встановлено, що інноваційно-інвестиційний розвиток молокопродуктового підкомплексу здійснюється за надзвичайно високих рівнів диференціації та інтеграції суспільної праці. Це супроводжується посиленням вимог: до забезпечення сталого розвитку галузей і територій; до реалізації моделі інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного сектору і його складових; до переведення галузевих підкомплексів на міжнародні стандарти; до орієнтування галузей на засади формування в Україні інформаційного суспільства.

Інвестиційні процеси в молокопродуктовому підкомплексі стають більш складним об'єктом управління, реалізація потенціалу якого вимагає системного удосконалення відповідних функцій державного регулювання.

Встановлено, що в Україні формується система нормативно - правових актів, стратегій та програм різних рівнів, спрямованих на забезпечення завдань національної продовольчої безпеки та інтеграції молокопродуктового підкомплексу і АПК України в світову економічну систему.

Інноваційно-інвестиційна пріоритетність молокопродуктового підкомплексу зумовлена диверсифікацією молочної сфери на виробництво: кормів, власне молока та молочних продуктів промисловими підприємствами. Саме так утворюється специфічна виробнича підсистема АПК – молокопродуктовий підкомплекс, який є об'єктом з безліччю характеристик, тобто надскладним об'єктом, розвиток якого потребує системного підходу, адже всі його елементи мають бути узгодженими, щоб одержати належні, загальні результати, навіть якщо окремі його частини потенційно виявляться ефективними.

Процес системоутворення в молокопродуктовому підкомплексі обумовлений диференціацією й інтеграцією, інноваціями та інвестиціями, стандартизацією та інформатизацією, а також пошуком адекватних форм взаємодії між державним регулюванням і ринковим саморегулюванням на всіх рівнях (центр – регіон – район) з можливістю налагодження партнерських відносин між учасниками процесу.

Інноваційне інвестування молокопродуктового підкомплексу ми визначаємо як процес системної інноваційно-інвестиційної модернізації складових підкомплексу, який створює передумови для високоефективного функціонування всіх його ланок з урахуванням міжнародних вимог стандартизації та інформатизації.

Встановлено, що суть державного регулювання інвестиційних процесів полягає у створенні узгоджених за ієрархічними управлінськими рівнями (центр – регіон – район) системних передумов гармонізованого за критеріями сталого розвитку в розрізі виробничих складових підкомплексу інноваційного інвестування регульованого державою з урахуванням вимог формування засад інформаційного суспільства й переведення аграрного сектору та усіх його підсекторів на міжнародні стандарти менеджменту.

Розвиток молокопродуктового підкомплексу відбувається у складних організаційно-економічних умовах. Визначальною тенденцією за останні п'ять років було значне підвищення цін як на молочну сировину так і на готову продукцію. Високий рівень цін не тільки сприяв підвищенню ефективності роботи підкомплексу, але й значно мотивував імпорт молочної продукції на вітчизняний ринок. В цілому за валовим виробництвом молока Україна в світі на даний час займає 1,5% світового ринку та 14 місце у світі.

Позитивними змінами є те, що за останні роки спостерігається обнадійлива тенденція щодо покращення якості молока, аналіз якості молока показує, що сільськогосподарські підприємства збільшують виробництво молока - вищим і першим гатунком, адже це сприяє підвищенню їхньої рентабельності. Молоко, вироблене у господарствах населення, відповідає вимогам лише другого гатунку.

Визначено, що одним із факторів стабільного розвитку галузі молочного скотарства є сприятлива цінова ситуація. Ціни на молочну сировину в Україні формуються під впливом трьох основних чинників: попиту з боку молокопереробних підприємств, сезонності виробництва і частково зміни основних виробничих витрат, що формують собівартість молочної сировини як для товаровиробника, так і з урахуванням можливих витрат переробних підприємств. Разом з тим, ціни на молоко-сировину в багатьох країнах перебували на нижчому рівні за українські.

Враховуючи важливість функціонування молокопродуктового підкомплексу та стратегічну необхідність державного регулювання інвестиційних процесів, основною державною підтримкою для виробників молока були бюджетні дотації та дотації за рахунок справляння.

Встановлено, що кількість підприємств, які займалися переробкою молока, на 01.01.2013 р. в Україні становила 424 од. Основні гравці молокопродуктового ринку Данон Україна займає 9% ринку, Молочний Альянс має 7,8% ринку, Люстдорф, займає 7% ринку, Терра Фуд із часткою 6,9%, Альміра, яка є одним із найбільших виробників молочних консервів. Серед інших великих виробників цільно-молочної продукції-Вім-Білл-Данн Україна, Галичина, Мілкіленд-Україна, які відповідно займають 5,3%, 4,8% та 3,9% ринку за результатами 2013 р.

Встановлено, що з 424 підприємств 80,7 % займалися заготівлею молока, 88,7 % – випуском готової продукції, і лише 24,3 % – експортом виготовленої продукції. Слід підкреслити, що експортоорієнтовані підприємства більш активно запроваджують стандарти управління якістю серії ISO: Тобто стандартизація виробництва сприяє розвитку експорту продукції, що забезпечено активною інноваційно–інвестиційною політикою молокопереробних підприємств. За 2009 – 2013 рр. обсяги залучених інвестицій в основний капітал молокопереробних підприємств збільшилися в 1,2 раза, обсяги інвестування інновацій за 2009 – 2013 рр. зросли у 10,5 раза. У 2007-2015 рр. введено у дію в галузі молочного скотарства 49 тваринницьких комплексів, забезпечено додаткове виробництво молока в обсязі понад 100 тис. тонн, що дало змогу створити додатково понад 1,3 тис. робочих місць та забезпечити надходження інвестицій в розвиток галузі в обсязі близько 700 млн. гривень. Для підвищення зацікавленості інвесторів до будівництва та реконструкції молочних ферм та комплексів, покращення якості продукції та його конкурентоспроможності запроваджена підтримка будівництва та реконструкції тваринницьких ферм і комплексів та підприємств з виробництва комбікормів шляхом часткового відшкодування суб'єктам господарювання до 50% вартості (без урахування податку на додану вартість).

Важливою характеристикою рівня розвитку молочного сектора будь-якої країни є виробництво молока на одну особу. У 2014 році споживання молока та молочних продуктів на 1 особу у перерахунку на молоко в країні склало 217 л на рік - це в 3 рази нижче європейського рівня.

За рекомендаціями Міністерства охорони здоров'я з річних норм споживання молока однією особою на рівні 380 кг, загальний фонд його споживання в Україні мав би становити щонайменше 17 млн т. Тож в Україні ще неповністю використані резерви наповнення внутрішнього ринку молоком та молочною продукцією. Стратегією розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. передбачається доведення виробництва молока у 2015 р. до 15,4 млн т, у 2020 р. - 19,4 млн. т.

Отже, споживання молока та молочної продукції на одну особу на рік підвищиться у 2020 р. до 350 кг.

В процесі дослідження за допомогою лінійного регресійного аналізу шляхом формування економічних показників і побудови матриці, що проводився з використанням програмного пакета Mathcad, визначено основні фактори впливу на обсяги виробництва молока-сировини. До незалежних змінних включено такі фактори: державна підтримка за рахунок справляння ПДВ і бюджетних дотацій, витрати на виробництво молока, інвестиції у виробництво молочних продуктів, інвестиції в інновації для молокопереробних підприємств. На основі значення коефіцієнта регресії між обсягом виробництва молока та лінійною комбінацією вищезазначених параметрів, що мають відповідний вплив визначено, що найвагомійший з них на обсяг виробництва молока здійснює вартість інвестицій в інновації для молокопереробних підприємств за ним вартість інвестицій в цілому на виробництво молочних продуктів, потім (дотації, ПДВ) державна підтримка, низький вплив справляють витрати на виробництво молока. Мінусовий знак цієї змінної означає, що витрати скорочують фактичне виробництво. Це значить, що із тих змінних, які взяті для аналізу, саме ця спричиняє незначний вплив порівняно з іншими. Аналіз підтверджує мотивацію виробників молока продавати сировину потужним молокопереробним підприємствам, і які мають значний асортимент рентабельної товарної продукції та можуть заплатити вищу ціну, вони активніше впроваджують інновації і залучають інвестиції, без участі посередників, які забирають у виробників молока –сировини 10-30 % прибутку.

Результати дослідження показали, що становлення державної інвестиційної політики в Україні бере свій початок з прийняття ряду законів, відмічаємо посилення диференціації законодавства, де чітко виділилися блоки: інвестиційний та аграрний. Інвестиційний блок активно розвивається спрямовуючись на інформатизацію економіки. Інвестиційно-інноваційна інтеграція удосконалюється процесами інноватизації, інформатизації та стандартизації. Паралельно з еволюцією нормативно-правових актів, які загалом окреслюють

орієнтири інноваційно-інвестиційної моделі розвитку вітчизняної економіки, досить високим темпом еволюціонували нормативно-правові акти, які визначають розвиток аграрного сектору економіки. послідовно посилювали орієнтацію на інноваційно-інвестиційну модель розвитку, узгоджену з вимогами адаптації до міжнародних стандартів і формування засад інформаційного суспільства.

Поступово в аграрному блоці виділився підблок молокопродуктового підкомплексу. Хоча молокопродуктовий підкомплекс АПК залишився значною мірою залежним від процесів, які регулювалися в аграрному секторі економіки, на рівні якого й здійснювалося регулювання інноваційного інвестування підгалузеві.

За досліджуваний період між функціями ланок системи “центр – регіон – район” визначено суттєві неузгодженості. Так, відсутній зворотний зв'язок при формуванні стратегії галузевого розвитку, хоча регіон і район беруть участь у формуванні державних програм соціального і економічного розвитку та державних цільових програм, де важливе місце відведено інвестиційно-інноваційним процесам.

Наступним етапом нашого дослідження є обґрунтування напрямів удосконалення системи державного регулювання інвестиційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі на засадах узгодження її функцій за ієрархічними рівнями (центр – регіон – район) за складовими підкомплексу (виробництво кормів, молочної сировини та її переробки) з урахуванням вимог суттєвої активізації впровадження інновацій і стандартів інформаційного суспільства як мотиватора розвитку економічних відносин.

Зміст цих напрямів полягає у: у формуванні системи стандартизаційних передумов інноваційного інвестування підкомплексу; узгодженні його інвестиційних проектів із системою державних стратегій і програм розвитку з вимогами до інвестиційних процесів; а також у ідентифікації чинних функцій галузевого управління та інвестиційного забезпечення, які має здійснювати вертикально розгалужена система державного регулювання, стратегічно орієнтована на створення гармонізованого за критеріями сталого розвитку інноваційного інвестування складових підкомплексу й забезпечення суттєвого зростання їх результативності у кількісному та якісному відношенні на основі системного підходу.

Суть системного підходу державного регулювання інвестиційних процесів у молокопродуктовому підкомплексі полягає в орієнтації на міжнародні стандарти менеджменту враховуючи рівень складності внутрішнього і зовнішнього середовища підкомплексу та завдань (стратегічних, тактичних, оперативних) забезпечення його розвитку з урахуванням вимог формування галузевої інноваційно-інвестиційної моделі. Формування перспективних стандартизаційних передумов інноваційного інвестування підкомплексу необхідно спрямувати на системну інтеграцію виробничих та управлінських стандартів, узгодження і синхронізацію їх застосування на рівні галузевого міністерства та його регіональних і районних підрозділів з виділенням тих складових, які безпосередньо стосуються молокопродуктового підкомплексу.

Перш за все, при формуванні перспективної структури стандартизації галузевого управління в підкомплексі слід зосередитись на інтеграційному розвитку трьох блоків: 1) об'єктно-стандартизаційний; 2) правова підтримка і супроводження стандартизації; 3) інтеграція із міжнародними стандартами національних стандартів державного регулювання інноваційного інвестування.

Структура стандартизації має включати: систему узгоджених з харчовим законодавством ЄС продуктивних стандартів (з кормами, молоком і молочними продуктами); систему техніко-технологічних стандартів у рамках якої здійснюється виробництво кормів, молока і молочних продуктів (як у сільському господарстві, так і у переробній промисловості); систему стандартів сталого розвитку (із чітким розподілом стандартів соціальних, екологічних і економічних); систему інвестиційно-інноваційних стандартів (із виділенням відповідних складових, узгоджених із спорідненими актами – Законами України та підзаконними актами, її стратегіями та програмами).

Для цього складові механізму слід інтегрувати у процес документообігу стратегічного планування, де стратегії та планові документи послідовно адаптуються до законодавчих вимог стосовно пріоритетних проектів з урахуванням особливості рівнів управління (центр – регіон – район) у плані норм права і реального стану територіальних одиниць.

Ідентифікація функцій Міністерства аграрної політики та продовольства України має узгоджуватися із вимогами реформування галузевої системи управління, що включає: розроблення механізмів удосконалення управління у сфері бюджетної підтримки галузі; функціональне і нормативно-правове приведення діяльності Міністерства відповідно до вимог часу, державної стратегії сталого соціально-економічного розвитку.

Ми поділяємо наукову думку, що шляхи розв'язання проблем молокопродуктового підкомплексу полягають у залученні капітальних інвестицій у галузь тваринництва шляхом запровадження державних програм здешевлення інвестицій для аграрного бізнесу з різних джерел фінансування, яка направлена на стимулювання капітальних інвестицій у галузь тваринництва шляхом співфінансування (відшкодування) будівництва тваринницьких об'єктів та об'єктів інфраструктури на селі; сприянні впровадженню постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР) на потужностях харчової та переробної галузей; впровадженні енергоощадних технологій, глибокої переробки молочної сировини у переробній промисловості; збільшенні завантаження переробних підприємств шляхом нарощення експортного потенціалу молочних видів продукції з високою доданою вартістю, збереження робочих місць у галузях - партнерах молокопродуктового підкомплексу; поліпшенні інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій міжнародних фінансових установ та країн – стратегічних партнерів України для реалізації проектів в молокопродуктовому підкомплексі та АПК в цілому з дотриманням принципів прозорості, ефективності та можливості використання інституту державно-приватного партнерства; забезпеченні державної підтримки фермерських господарств – виробників молока – сировини та створених ними сільськогосподарських кооперативів; створенні умов з організації забезпечення дітей високоякісними продуктами харчування вітчизняного виробництва, зокрема молоком як додатковим компонентом до раціону.

Отже, державне регулювання інноваційно-інвестиційних процесів має бути ціленаправлене на створення організаційно-економічних умов для ефективного соціально спрямованого розвитку молокопродуктового підкомплексу, стабільного забезпечення населення якісною та безпечною вітчизняною молочною сировиною та молочною продукцією, виробництво молочної продукції з високою доданою вартістю на збільшення експортних можливостей молокопродуктового підкомплексу України за рахунок продукції глибокої переробки, виробленої із застосуванням новітніх інноваційних параметрів, зокрема, на ринку ЄС на 5-7 відсотків, а також нарощування обсягів на світовому ринку.